

Veileder for skilting av kulturminner

Utarbeidet av Akershus fylkeskommune

OKTOBER 2025

Veileder for skilting av kulturminner

Tittel: Veileder for skilting av kulturminner

Type dokument: Veileder

Eier/virksomhet: Akershus fylkeskommune

Forfatter: Avdeling for kulturminner

Dato: 2025

Foto forside: Tilrettelegging ved gravfeltet Vardehaug i Nordre Follo. Foto Hanne Huseby, Akershus fylkeskommune.

afk.no

1 Oppsummering

Skiltveilederen er en praktisk veileder for hvordan man planlegger, utformer, og plasserer informasjonsskilt ved kulturminner. Den er laget av Avdeling for kulturminner i Akershus fylkeskommune og gir råd om:

- Hvorfor skilte kulturminner – for å øke kunnskap, tilhørighet og vern.
- Juridiske krav – som kulturminneloven og grunneiertyllatelse.
- God skiltdesign – med fokus på lesbarhet, universell utforming og miljøhensyn.
- Vedlikehold og ansvar – med forslag til avtaler og tilsynsplaner.

Kort sagt: Veilederen hjelper deg å gjøre kulturminner tilgjengelige og forståelige for publikum – på en trygg, lovlig og bærekraftig måte.

Innhold

1 Oppsummering	2
2 Forord.....	5
3 Innledning	6
3.1 Hvorfor skilter vi kulturminner?	6
4 Planlegging	7
4.1 Lov om kulturminner	7
4.2 Tillatelse.....	7
4.3 Opplevelse	8
4.4 Trygg plassering	8
4.5 Ytre påvirkning.....	9
4.6 Fundamentering og montering	9
4.7 Sårbare kulturminner	10
4.8 Skjøtselsavtale og skjøtselsplan	10
5 Skiltet.....	11
5.1 Skilttype	11
5.2 Merkeelementer.....	12
5.3 Skiltinnhold	12
5.4 Språk	12
5.5 Blikkfang	13
5.6 Qr-kode og digitale løsninger	13
5.7 Lesbarhet	14
5.8 Tabell for tips til økt lesbarhet i utforming av skilt	14
5.9 Andre tips	16
6 Godt tilgjengelig kulturminne	16
6.1 Nødvendig for noen, bra for alle	16
6.2 Økt tilgjengelighet	17

6.3 Godt tilgjengelig	18
6.4 Kartverkets kartleggingsverktøy	19
6.5 Prioritering	20
6.6 Informere publikum	20
6.7 Flere tips til universell utforming og tilrettelegging	20
7 Sjekkliste for skilting av kulturminner	21
7.1 🕒 Planlegging og forberedelser	21
7.2 ⚠️ Vurdering av sårbarhet	21
7.3 📍 Plassering av skilt	21
7.4 🛠️ Fundamentering og montering	21
7.5 📐 Skiltutforming	21
7.6 📱 Digitale løsninger	22
7.7 ♿ Tilgjengelighet og universell utforming	22
7.8 🛠️ Vedlikehold og ansvar	22
7.9 🗣️ Informasjon til publikum	22

2 Forord

Denne veilederen er basert på erfaringer vi i avdeling for kulturminner i Akershus fylkeskommune har gjort oss gjennom vårt mangeårige arbeid med å skilte og tilrettelegge kulturminner. Vi har i hovedsak skiltet arkeologiske kulturminner i friluftsområder, langs turveier og skog – men vi har også skiltet i mer urbane omgivelser.

Arbeidet har gitt oss kunnskap og erfaring om universell utforming og god tilgjengelighet for et mer helhetlig blikk på tilretteleggingen. Det hjelper lite at skiltet er universelt utformet, om det er vanskelig å komme seg dit.

Vi håper at denne veilederen vil komme til nytte og gi noen tips på veien til gode opplevelser og godt tilrettelagte kulturminner for alle. Kvalitet i tilretteleggingen vil motivere publikum til å oppdage og ta vare på vår felles kulturarv.

Pilegrimsleden
over
Grønliåsen i
Nordre Follo.
Foto: Ola Rønne.

Taktilt
informasjonsskilt i
Son sentrum.
Foto: Elisabeth Knutsen

3 Innledning

3.1 Hvorfor skilter vi kulturminner?

I Akershus ønsker vi å ta vare på og bruke kulturminner som en positiv ressurs, og derigjennom bidra til økt kulturforståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping.

I et slikt perspektiv kan skilting av kulturminner være et viktig virkemiddel. Ved å skilte kulturminner kan man oppnå en større bevisstgjøring om spor fra tidligere mennesker vi omgir oss med. Kunnskap om kulturminner og lokal historie man har i sitt nærområde, kan bidra til at flere kulturminner blir gjenkjent og forstått og dermed bedre ivaretatt.

Kulturminner er viktige for mange og vi ønsker at lokalsamfunn kan ta dem i bruk som ressurser, som basis for opplevelser eller som turmål i seg selv. Frivillige organisasjoner gjør et svært viktig arbeid med å ta vare på lokal kulturarv. Tilrettelegging, skjøtsel og formidling er sentralt for god kulturminneforvaltning. Samtidig er det viktig at vi velger ut kulturminner som kan passe som turmål og som sikrer bærekraftig bruk av denne typen av ressurser.

Kulturminnelovens formålsparagraf oppsummerer hvorfor vi skal ta vare på kulturminner. Den lyder slik:

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet».

4 Planlegging

4.1 Lov om kulturminner

Kulturminneloven sier blant annet noe om hva som er lov å gjøre i nærheten av et automatisk fredet kulturminne. Det å skade eller fjerne kulturminner vurderes som miljøkriminalitet og er straffbart. Dette gjelder både kjente og ukjente kulturminner. Uten et øvet øye er det svært lett å skade slike kulturminner.

Alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til fra før 1537, byggverk fra før 1650 og samiske kulturminner som er eldre enn 100 år, er automatisk fredete etter Kulturminneloven (1978).

I loven står det videre henvist til «utilbørlig skjemmende», noe som betyr at det ikke må bygges ting, etablere anlegg, for eksempel bålplasser eller plassere gjenstander, konstruksjoner og søppel, hageavfall og annet som gir en negativ synlig effekt på kulturminnet og opplevelsen av denne.

Det er anledning til å søke fylkeskommunen om tillatelse (dispensasjon) for å utføre tiltak som i utgangspunktet er forbudt slik det er beskrevet i kulml. § 3.

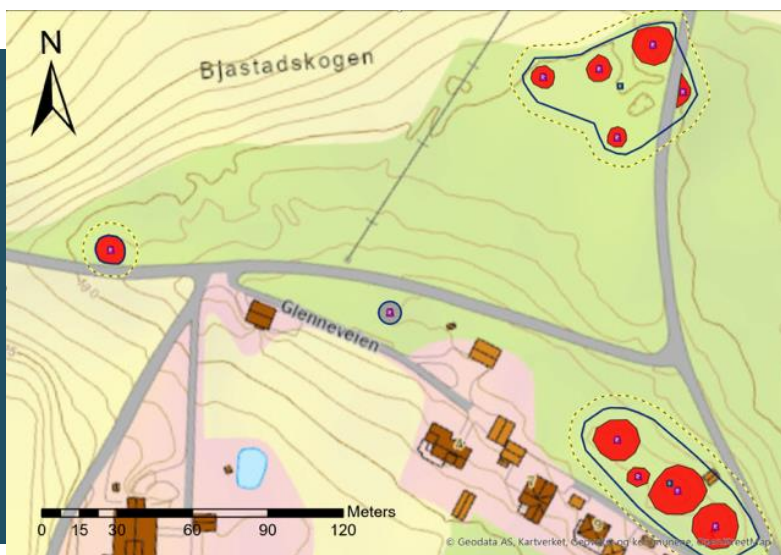
Merk at det i disse dager jobbes med en helt ny kulturminnelov som kan endre en del på forutsetningene [NOU 2025: 3 - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no), men inntil videre er det loven av 1978 som gjelder.

4.2 Tillatelse

Det er flere ting å tenke på når et informasjonsskilt skal settes opp. Det viktigste for automatisk fredete kulturminner er at skiltet **IKKE må plasseres innenfor kulturminnets sikringssone**. Kulturminnets sikringssone er fem meter utenfor kulturminnets ytterkant. Det betyr konkret at det ikke er lov å for eksempel sette skiltet på eller fundamentere i en gravhaug eller andre automatisk fredete kulturminner (kulturminner fra før 1537).

Grunneiers tillatelse må alltid innhentes og Statsforvalter forespørres hvis skiltet skal plasseres i et område med verdifulle naturverdier.

Vær oppmerksom på at oppføring av noen skilt er søknadspliktig som byggesøknad til kommunen med nabovarsling, for eksempel i urbane strøk. Kommuner kan også ha lokale regler om visuelle kvaliteter fastsatt i arealplaner.

Illustrasjon som viser sikringssone på fem meter rundt gravminner som kulturmiljø og enkeltminne. Kart hentet fra Askeladden.no.

4.3 Opplevelse

Kulturminnet bør kunne oppleves uten å se skiltet. Tenk på plassering, kan man stå og se på kulturminnet uten at skiltet kommer i veien? Går det å ta fine bilder uten at skiltet kommer med på bildet?

4.4 Trygg plassering

Vurder om det er trygt å stå der skiltet skal plasseres, og også om det er trygt å ferdes ved kulturminnet eller om det utgjør en risiko for skade og uhell. Er det greit å komme seg fram til skiltet?

Vurder lese høyde, skiltet bør kunne leses enkelt av folk med ulik høyde (barn, voksne, rullestolbrukere eller andre). Akershus fylkeskommune anbefaler lave skråstilte skilt som har god lesbar høyde for mange.

Vurder om dette kulturminnet er godt besøkt, og da om det er lett tilgjengelig for mange og for folk med behov for særskilt tilrettelegging. Skilt bør plasseres på plant underlag og med mulighet for å gå helt inntil uten hindringer som en grøft, gjerne rett ved siden av en sti eller vei.

Det bør være intuitivt hva det er som skiltes, altså at man kan stå og se kulturminnet mens man leser, der det er mulig.

4.5 Ytre påvirkning

Unngå å plassere skiltet slik at det får fullt sollys gjennom dagen, slik at fare for solbleking minimeres. Levetiden til skilt med folie, vil på den måten forlenges betraktelig.

Hvis området måkes for snø om vinteren, må skiltet plasseres slik at det ikke tar skade av måking. Vurder om det skal være mulig å måke slik at skiltet også er tilgjengelig om vinteren. Ved plassering ved sjø, bør man forsikre seg om at skiltet og fundamenteringen tåler salt, vær og vind.

4.6 Fundamentering og montering

Trenger skiltet fundamentering, og må det graves for å få til det? Husk da å avklare med regional kulturminneforvaltning om det greit å grave der skiltet skal stå. Kanskje må en arkeolog fra fylkeskommunen undersøke plassen først så ikke ukjente kulturminner blir skadet.

Der hvor det ikke er mulig eller lov å fundamenterer, grave eller gjøre inngrep i bakken på grunn av kulturminner eller andre verdihensyn, kan løsningen være et tungt fundament som ligger *på* bakken eller et skilt som er tungt i seg selv. Husk at det skal tåle vær og vind i flere år, og ikke være risiko for å velte.

Type feste eller fundamentering er først og fremst avhengig av grunnforhold der skilt skal plasseres. Valg av løsninger som i liten grad krever vedlikehold er å foretrekke, og skiltleverandører gir gjerne anbefalinger eller har standard løsninger. Vurder om skilt eventuelt kan festes på andre eksisterende objekter i nærheten av kulturminnet, eksempelvis et gjerde. Unngå plassering på panel eller tømmervegger for å unngå fukt og råteskader.

Fylkeskommunen oppfordrer også til å gjøre minst mulig inngrep i naturen, og sørge for at fundamentering eller montering er mest mulig reversibelt. Boring i svaberg eller åpnet fjell må unngås.

Såkalte Z-skilt kan fundamenteres både over og under bakken.
Foto: Hanne Huseby

4.7 Sårbare kulturminner

Noen kulturminner ligger i områder med mye ferdsel. Da kan informasjonsskilt hjelpe oss å ta vare på dem. Ved å informere skapes forståelse og også eierskap til kulturminnene.

Samtidig er det viktig å vite at å tilrettelegge kulturminner for publikum også kan føre til økt slitasje. Gravhauger er kulturminner som ofte er utsatt for slitasje. Besøkende vil gjerne opp på haugen, det etableres stier tvers over og etter hvert dannes sår og spor i overflaten. Vurder alltid fordeler og ulemper ved å informere og tilrettelegge, og husk det følger med et ansvar. Kanskje skal noen kulturminner få ligge i fred?

Du bør ikke tilrettelegge kulturminnet dersom:

- Økt ferdsel kan komme i konflikt med natur- eller kulturminneverdier.
- Du mangler ressurser til vedlikehold og noen til å føre tilsyn med kulturminne.
- Sti eller kulturminne er i et utrygt område eller er utrygge i seg selv.

4.8 Skjøtselsavtale og skjøtselsplan

Setter man opp et skilt i naturen eller ved kulturminner, har man også et ansvar for å følge opp med tilsyn og vedlikehold i skiltets levetid. I alle tilretteleggingsprosjekter som er samarbeidsprosjekter, er det lurt å lage avtaler om hvem som har hvilket ansvar, og hvem som står økonomisk ansvarlig. Avtalen bør inneholde en plan for skjøtsel av skiltet og annen eventuell tilrettelegging som benker, klopper, grusvei og så videre. Det bør også nevnes hvem har ansvar for å rydde gammelt skilt eller bestille og betale nytt ved eventuell ødeleggelse av skiltet.

Avdeling for kulturminner i Akershus fylkeskommune har utarbeidet en mal for skjøtselsavtale og skjøtselsplan. Ta kontakt om du ønsker å få denne tilsendt.

Skjøtsel av selve kulturminnet, som for eksempel vegetasjonspleie på gravhauger, krever kulturminnefaglig kompetanse. For oppstart av skilt og formidlingsprosjekter av automatisk fredete kulturminner, skal fylkeskommunen underrettes i forkant. Fylkeskommunen kan gi veiledning. I noen tilfeller skal fylkeskommunen selv utføre skjøtsel, som for bergkunst.

Skilt gror fort igjen i utmark og jevnlig vegetasjonsskjøtsel er nødvendig.

Foto: Hanne Huseby

En skjøtselsavtale bør inneholde:

1. Informasjon om kulturminnet/kulturmiljøet og kart.
2. Skjøtselsplan med tiltak som skal gjennomføres (første gangs skjøtsel og jevnlig skjøtsel som fjerne vegetasjon, vaske og vedlikeholde skilt og lignende).
3. Kontaktinformasjon til partene.
4. Ansvarsfordeling, hvem gjør hva av skjøtselstiltak, finansiering og vedlikehold.
5. Hvem har ansvar for å rydde eller erstatte skiltet når det blir gammelt eller ødelagt.
6. Avtalens varighet.

Fylkeskommunens erfaring tilsier at det også bør foretas en vurdering etter noen år:

- Blir kulturminnet og skiltet besøkt, er det for eksempel tråkk i terrenget fram til skiltet?
- Se og observer mulige nye slitasje på kulturminnet (varsle alltid fylkeskommunen ved skade på automatisk fredet kulturminner).
- Fungerer eventuelle qr-koder og er det oppdatert informasjon?
- Vurder om kulturminnet skal «avskiltes» i tilfeller hvor det for eksempel ikke er ressurser til vedlikehold, utdatert, ødelagt eller lite besøkt.
- Vurdere om det eventuelt er forbedringspotensialet, som å sette ut flere skilt, skilthenvisning fra turveier i nærheten eller forbedring av tilgjengelighet.

5 Skiltet

5.1 Skilttype

Det finnes flere skiltleverandører i Norge som leverer ulike typer standardskilt av god kvalitet. Som regel kan leverandør også bistå med layoutarbeid og veiledning, samt montering og fundamenter.

Hvilken type skilt du velger avhenger av type kulturminne, innhold og historie som skal formidles, grunnforhold og fundamentering. Det kan også allerede finnes andre skilt i område og det kan vurderes om det kan inngå i det eksisterende, som for eksempel de grønne skiltene fra skiltmanualen i Merkehåndboka. Flere kommuner har også en skiltstandard. Det er alltid greit å befare i forkant og ser hva som kan passe, sørg for at det ikke blir uryddig og overskiltet.

Ved skiltbestilling fra kommunen, vær oppmerksom på at kommunen kan ha egne bindende innkjøpsavtaler for produksjon og leverandør av skilt.

5.2 Merkeelementer

“Skiltmanualen” for turskilt er anbefalt å bruke i turområder. Den nasjonale malen finnes i Merkehåndboka ([Merkehåndboka – Merkehåndboka](#)). Akershus fylkeskommune har utviklet og laget enkle merkeelementer fra denne malen, for å markere kulturminner og vise hvor de er. Merkene kan monteres i trær etter anbefalt måte fra Den Norske Turistforening (DNT). Dette er gjort i hovedsak for å beskytte kulturminnene ved å vise hvor de er, slik at ikke skader og inngrep skjer i vanvare og i uoppmerksomhet. Disse kan også erstatte alternativt større skilt, det er ikke alltid et mål å skilte med store skilt.

Merkeelementene oppleves ikke spesielt forstyrrende i naturen.

Bruk av såkalte franske treskruer som skrus løst til treet. Skilt og skruer skal optimalt følges med på og løsnes med jevne mellomrom slik at ikke treet vokser rundt merket.

Foto: Hanne Huseby

5.3 Skiltinnhold

Begrens tekstmengde, ofte blir det altfor mye tekst som ikke blir lest. Hold deg rundt 160-200 ord, på store skilt kan man øke litt. Velg ut enkelte deler av kulturminnets lange historie, ikke hele. Lange sitater eller utklipp fra andre tekster bør unngås.

5.4 Språk

Ofte er det plassmangel på skiltet som gjør at man velger bort andre språk. Da kan man vurdere et sammendrag av teksten oversatt til engelsk eller et annet språk. Tenk også litt igjennom ordlyden i en oversettelse. Kanskje må teksten skrives om for at det skal gi mening på et annet språk. Bruk av illustrative bilder eller illustrasjoner kan også være nyttig for fremmedspråklige.

5.5 Blikkfang

Engasjer leseren ved å skrive det mest spennende først, og bruk gjerne en fremhevet ingress. Et blikkfang med fine bilder eller illustrasjoner sammen med en god overskrift, kan også fange leseren og gjøre skiltet mer interessant.

Bilder og illustrasjoner kan også være fint for de som ikke kan lese eller som ikke kan språket, så velg gjerne noe med tanke på å være mer enn bare dekorative. Husk god oppløsning, copyright og rettigheter til bruk av bilder og foto, samt bruk kreditering.

Friske farger og barnevennlig motiv gir godt blikkfang på steinalderboplassen Nøstvet i Ås.
Foto: Hanne Huseby

5.6 Qr-kode og digitale løsninger

Vurder å ha med en qr-kode for mer digital informasjon eller lenker til film, kart eller andre media. Slike koder kan også fint brukes som en audioløsning, hvor man kan få skiltteksten lest opp via mobilen via en innlest tekst eller film som spilles av i en strømmekanal som YouTube eller lignende.

Det finnes nettsider for å lage qr-koder, hvor man kan lage en brukerprofil. Lager du en brukerprofil, kan du lagre alle kodene dine som da kan endres ved behov. Da er det viktig at qr-koden lages såkalt dynamisk, slik at det blir lett å endre URL-adressen uten å måtte endre qr-kodebildet på skiltet i etterkant. Koden bør også gå til et nettsted som er sikkert og som aktivt driftes.

5.7 Lesbarhet

Lesbarhet kan oppleves ulikt, og kan også påvirkes av ytre faktorer som for eksempel sterkt sollys eller mørk granskog.

Mye tekst og blank overflate på glass gir dårlig lesbarhet.
Foto: Hanne Huseby

5.8 Tabell for tips til økt lesbarhet i utforming av skilt

Nr.	Gjør slik:	Unngå:	Fordi:
1	Hold utformingen med tekst og bilder ryddig.	Unngå å blande ulike fonter, tekststørrelser og for mange farger.	Da blir det lettere for den kognitive og intuitive oppfattelsen.
2	Forsøk å skrive slik at det blir lett å lese og forstå innholdet.	Unngå faguttrykk og vanskelige formuleringer, forkortelser eller fremmedord.	Informasjonen på skilt skal være lettlest og rask å lese.
3	Hold teksten til venstre marg.	Ikke midtstill eller høyrestill teksten.	Da blir det mer intuitiv og lettere å lese for alle.
4	Del teksten inn med underoverskrifter og korte avsnitt og setninger.	Unngå lange tekstavsnitt og lange setninger.	Korte avsnitt gir «luft» og oppleves ikke så tekst-tungt.
5	Del gjerne teksten inn i kolonner.	Unngå lange setninger slik at man må snu på hodet for å lese.	Da blir det tregt og tungt å lese.

6	Bruk en skrifttype eller font uten seriffer (føtter).	Unngå fonter med seriffer, slik som Times New Roman.	Fonter med seriffer eller føtter gjør det vanskelig å lese for svaksynte.
7	Bruk små bokstaver med stor forbokstav i normal eller halvfet.	Ikke sett tekst i <i>kursiv</i> , fet eller bare STORE bokstaver. Unngå utheving i teksten.	Det gir en dårlig flyt og lesbarhet, og er vanskelig å lese spesielt for svaksynte.
8	Bruk en størrelse på font/bokstavene som er mellom 15-25mm, men vurder i forhold til plassering av skiltet.	Unngå for store eller for små bokstaver.	Størrelsen på bokstavene avhenger også av hvor nærme inntil man kommer skiltet og hvor det plasseres.
9	Bruk kontrastfarger på tekst og bakgrunn.	Unngå svak kontrast mellom tekst og bakgrunn.	Det gjør det lettere å lese for alle i all slags vær og også på avstand.
10	Bruk ensfarget bakgrunn for tekst.	Unngå å legge tekst over bilder, foto eller mønstrete bakgrunn.	Det gjør det vanskelig å lese.
11	Bruk gjerne mørk bakgrunnsfarge og en lys tekst på utendørs informasjonsskilt.	Unngå lys eller hvit bakgrunn på utendørs informasjonsskilt.	Hvit eller lys bakgrunn på et skilt utendørs, kan oppleves blendende å lese i sollys.
12	Bruk en matt overflate på skilttavlen. Velg for eksempel en transparent folie som gir en matt overflate på glasset.	Unngå blankt glass på skilttavlen.	Sollys kan skape refleksjoner på en blank overflate som glass og være blendende.
13	Bruk foto, kart eller illustrasjoner med god oppløsning og størrelse.	Unngå for små eller for detaljerte bilder eller kart.	Det kan gjøre det vanskelig å se på skilt, og poenget blir borte.

5.9 Andre tips

- Husk logoer ved støtte og bidragsytere, gjerne i hierarkisk oppsett fra venstre mot høyre.
- Kvalitetssikring av tekst og innhold. Det som står omtalt, kan bli «sannheten» – pass på at innholdet er riktig.
- Dersom kulturminnet eller kulturmiljøet som skiltes er fredet etter kulturminneloven, skal vernestatus gå fram av informasjonsskiltet.
- Det kan være greit å skrive årstall på skiltet da det ble satt opp for ens egen del.
- Informasjon om bålforbud, båndtvang, nødnummer, beitedyr og lignende kan være nyttig å ha med der det er relevant. Dette kan også lages som ikoner.
- Unngå å skrive kontaktinformasjon med navn, telefonnumre eller webadresser. De kan fort bli utdatert.

Det finnes tilskuddsordninger fra ulike stiftelser, fond og offentlige virksomheter som er rettet mot friluftsliv, kulturminner, formidling og verdiskaping og som kan være aktuelle for ditt prosjekt. Les nøye hvilke kriterier og retningslinjer som ligger til grunn for de ulike ordningene.

6 Godt tilgjengelig kulturminne

6.1 Nødvendig for noen, bra for alle

God tilgjengelighet og universell utforming tenkes ofte på som noe som bare gjøres for enkelte, som mennesker med rullestoler, svaksynte eller blinde. Men god tilgjengelighet og universelle løsninger er mer enn det, og vil i de aller fleste tilfeller være til god nytte også for en mye større del av befolkningen.

Vi kommer alle på stadier i livet der vi har midlertidige skader, barn i barnevogn, blir eldre, synet svekkes og endres, eller andre livsløpsvariasjoner. Dette er kanskje ting vi ikke tenker over som funksjonsnedsettelse, men som jo kan hindre oss i «normal» bevegelse og hvor behovene endrer seg noe.

Det er også derfor vi bør etterstrebe og legge til rette for at de menneskeskapte omgivelsene er laget slik at de kan passe for flest mulig. Det er rettferdig bruk av offentlige midler, bærekraftig og lønnsomt.

6.2 Økt tilgjengelighet

Mange kulturminner ligger ute i skog og natur og er fine turmål. Potensialet for en helt universell utformet tilrettelegging i natur, kan mange steder være urealistisk og utfordrende å få til. Mange steder vil også verneverdier for kulturminner og natur veie tungt slik at det vanskelig lar seg gjøre at tilretteleggingen tilfredsstiller kravene til universell utforming. Men å kunne øke tilgjengeligheten uten at tiltakene går på bekostning av hva vernet skal ivareta, bør alltid etterstrebes og er også mulig å få til.

Målet med universell utforming er å skape produkter og omgivelser som er like tilgjengelige, funksjonelle og brukervennlige for alle, uten behov for tilpasning eller spesiell tilrettelegging.

For at et kulturminne eller kulturmiljø skal betegnes som universelt utformet, skal gangadkomst, gangveier, informasjon og veifinning oppfylle krav for universell utforming etter Norsk Standard (Norsk Standard NS 11005:2011, Universell utforming av opparbeidete uteområder – Krav og anbefalinger). Informasjonstiltak bør prioriteres for å øke opplevelsesverdien. Dette bør skje ved bruk av ulike kanaler og metoder, slik at så man når flest mulig. Det være seg gjennom film, taktilitet, guiding og audioløsninger.

Universelt utformet rastebenk. Forlenget bord i enden, vil inkludere flere ved bordet.
Foto: Hanne Huseby

6.3 Godt tilgjengelig

Begrepet «Godt tilgjengelig» ble lansert i 2019 for turer som ikke er universelt utformet, men likevel har en viss grad av tilgjengelighet. Slik prioritering er spesielt viktig i urbane områder, sentrumsnære og godt besøkte steder. En forutsetning for å merke en tur som godt tilgjengelig er at det publiseres informasjon slik at brukeren kan vurdere egne muligheter til å bruke ferdselsåren.

Ved å være bevisst utformingen av tilretteleggingen fra start, kan man unngå uhensiktsmessige valg og løsninger, som for løs grus framfor en fastere type, plassere skilt utilgjengelig eller skape andre barrierer som høye terskler, overganger og store nivåforskjeller.

Det er viktig at man ivaretar en helhet og en sammenhengende tilgjengelighet på turen. Selv om enkeltelementer kan oppfylle kravet om universell utforming, er det ikke gitt at helheten er ivaretatt. For eksempel om skiltet er universelt utformet, er det også viktig at veien fram til skiltet er tilgjengelig.

Tips for å få til gode løsninger fra start, kan være en befaring i forkant med tilgjengelighet for øye. Invitere gjerne med representanter fra organisasjoner som Norges Handikapforbund, Blindeforbundet, kommunale medvirkningsorganer eller andre interesseorganisasjoner. Sørg for å få en bred vurdering fra ulike representanter.

Godt for alle med en aldersvennlig benk med ryggstø og armlener her på Fetsund Lenser.

Foto: Hanne Huseby

6.4 Kartverkets kartleggingsverktøy

Det finnes flere kartleggingsverktøy, prosessverktøy eller sjekklistor som er spesielt utviklet for kulturminner man kan bruke for å vurdere tilgjengeligheten.

Kartverket har utviklet en metode for å kartlegge tilgjengelighet i friluftsområder. I Akershus er flere friluftsområder med kulturminneverdi også kartlagt, og dataene ligger som et kartlag under tilgjengelighet i [Norgeskart.no](https://norgeskart.no). Ved å kartlegge framkommelighet, vil en avdekke hvordan stedet er tilpasset. Tilgjengelighetsdata for et område er et nyttig verktøy for arealplanlegging. Med hjelp av databasen kan en finne ut:

- hvordan situasjonen er i dag
- hva en kan gjøre for å bedre tilgjengeligheten
- hvordan midler kan brukes på en effektiv måte.

Akershus
fylkeskommune
kartlegger
tilgjengelighet
langs en tursti i
Eidsvoll.
Foto: Hanne Huseby

6.5 Prioritering

I noen tilfeller kan det være begrensninger som økonomi eller andre forhold som gjør at man må velge hvilke kulturminner man skal legge ressurser inn i. Skal man velge det stedet som har stort potensiale for å kunne besøkes og oppleves av mange, kanskje tross en lavere kulturminne- eller opplevelsesverdi, eller velger man et verdifullt kulturminne som ligger utenfor «allfarvei»?

6.6 Informere publikum

God informasjon på nett kan gi flere interesserte og besøkende. Flere opplever det som trygt å kunne planlegge og forberede turen hjemmefra før de drar på tur eller besøker et kulturminne. Det er da fint med en godt oppdatert beskrivelse på nett om utforming og fasiliteter, som toalett og vanskelighetsgrad. For eksempel kan man legge turforslag på Den Norske Turistforening (DNT) sin nettside UT.no. Her har DNT også lagt ut turer merket «tilgjengelige turer», som er grundig vurdert som gode besøksmål for alle.

6.7 Flere tips til universell utforming og tilrettelegging

- [Merkehåndboka \(merkehandboka.no\)](https://merkehandboka.no)
- [Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv - miljodirektoratet.no \(miljodirektoratet.no\)](https://miljodirektoratet.no/naturvennlig-tilrettelegging-for-friluftsliv)
- [Tilrettelegging og skjøtsel i statlig sikrede friluftslivsområder - miljodirektoratet.no \(miljodirektoratet.no\)](https://miljodirektoratet.no/tilrettelegging-og-skjotsel-i-statlig-sikrede-friluftslivsomrader)
- [God & Trygg - Gjensidigestiftelsens Naturgledesatsing \(godogtrygg.no\)](https://godogtrygg.no)
- [Friluftslivsanlegg | Gode idrettsanlegg \(godeidrettsanlegg.no\)](https://godeidrettsanlegg.no)
- [Veileder - Kartlegging av tilgjengelighet og universell utforming av friluftsområder \(kartverket.no\)](https://kartverket.no/veileder-kartlegging-av-tilgjengelighet-og-universell-utforming-av-friluftsomrader)

7 Sjekkliste for skilting av kulturminner

7.1 Planlegging og forberedelser

- ☐ Vurder hvorfor kulturminnet skal skiltes (formidling, vern, opplevelse).
- ☐ Sjekk om kulturminnet er automatisk fredet.
- ☐ Les og forstå relevante lover, spesielt kulturminneloven.
- ☐ Innhent nødvendige tillatelser fra grunneier, fylkeskommune og eventuelt Statsforvalter.
- ☐ Vurder om tiltaket krever byggesøknad og nabovarsel.
- ☐ Gjennomfør befarings og vurder tilgjengelighet og sikkerhet.

7.2 Vurdering av sårbarhet

- ☐ Vurder om økt ferdsel kan skade kulturminnet.
- ☐ Ikke tilrettelegg hvis vedlikehold og tilsyn ikke kan sikres.
- ☐ Vurder om sti, område eller kulturminne er trygt for besøkende.

7.3 Plassering av skilt

- ☐ Ikke plasser skiltet innenfor sikringssone til fredet kulturminne.
- ☐ Sørg for at kulturminnet kan oppleves uten at skiltet forstyrrer.
- ☐ Vurder trygghet og tilgjengelighet for alle (barn, eldre, rullestolbrukere).
- ☐ Unngå plassering i direkte sollys og områder utsatt for snørydding.

7.4 Fundamentering og montering

- ☐ Avklar behov for graving og kontakt fylkeskommunen ved automatisk fredete kulturminner.
- ☐ Velg mest mulig reversible og vedlikeholdsfrie løsninger.
- ☐ Unngå montering eller boring på svaberg, trepanel eller tømmervegger.
- ☐ Vurder bruk av eksisterende objekter for montering.

7.5 Skiltutforming

- ☐ Er skiltet i tråd med lokale/nasjonale skiltstandarder?
- ☐ Vurder bruk av merkeelementer fra Merkehandboka.

- ☐ Begrens tekstmengde (160–200 ord).
- ☐ Er språket enkelt, uten faguttrykk og vanskelige ord?
- ☐ Vurder oversettelse eller sammendrag på andre språk.
- ☐ Bruk bilder/illustrasjoner med god oppløsning og rettigheter.
- ☐ Sørg for god lesbarhet (kontrast, font, størrelse, layout).
- ☐ Unngå tekst over bilder eller mønstrete bakgrunn.

7.6 Digitale løsninger

- ☐ Vurder bruk av QR-kode med dynamisk URL.
- ☐ Sørg for at QR-koden leder til aktivt og sikkert nettsted.
- ☐ Vurder audioløsninger via QR-kode.

7.7 Tilgjengelighet og universell utforming

- ☐ Vurder universell utforming og sørg for at tiltak som utføres gir god tilgjengelighet.
- ☐ Ivareta en helhetlig og en sammenhengende tilgjengelighet på turen.
- ☐ Er det vurdert å involvere brukerorganisasjoner i planleggingen?
- ☐ Beskriv turforslag og fasiliteter på nett.
- ☐ Vurder tilrettelegging som HC-parkering, HC-toalett, benker, klopper, håndledere.
- ☐ Unngå barrierer som høye terskler og løs grus.

7.8 Vedlikehold og ansvar

- ☐ Er det utarbeidet skjøtselsavtale og skjøtselsplan?
- ☐ Er ansvarsfordeling for vedlikehold og tilsyn avklart?

7.9 Informasjon til publikum

- ☐ Er det lagt ut oppdatert informasjon på nett om tilgjengelighet og fasiliteter?
- ☐ Er det vurdert å bruke ikoner for bålforbud, nødnummer, beitedyr, etc.?
- ☐ Unngå informasjon som kan bli utdatert.

